

Gecontesteerde etnische markten in Montpellier

AUTEUR Roza Tchoukaleyska

FOTOGRAFIE Roza Tchoukaleyska

VERTALING Heidi Hanssens, David Bassens, Anneleen De Vos

Op de Place Salengro aan de rand van het historisch centrum van Montpellier ligt, verdrongen tussen het verkeer, de Marché du Plan Cabanes. De meeste klanten hier zijn immigranten en mensen uit de lagere inkomensklasse op zoek naar betaalbare en etnische producten.

De dag begint vroeg. Al om half zes arriveren de eerste verkopers. Tafels worden uit bestelwagens geladen en zo geschikt dat ze kraampjes vormen waarop de waren worden uitgestald. Nog voor zeven uur komen de eerste klanten aan en begint een lange werkdag van verkopen, wegen, verpakken en onderhandelen. De hele markt bestaat slechts uit een tiental kraampjes: een fruit- en groentenkraam waar vruchten uit Spanje, Marokko en Argentinië pronken naast Franse uien en meloenen uit de Languedoc, een bakker die verse stokbroden en ronde Berberbroden verkoopt, een vishandelaar, een rotisserie, een kraam met olijven, een textielkraam, en een kraam met riemen, batterijen en T-shirts. Van de zowat tien standhouders produceren minstens vijf hun waren zelf. De competitie is hard. Marktkramers bieden tegen elkaar op, trachten de klanten te winnen met welluidende stem en aantrekkelijke hapjes. Dit gebeuren moet men ondergaan: proeven, voelen, ruiken, rondstruinen tussen het geschreeuw van de standhouders... Op sommige dagen vrolijkt een groepje muzikanten de boel op met liedjes van de Gypsy Kings, hun muziek nu en dan overstemd door het getoeter van voorbijrazende auto's of bussen die vast komen te zitten in het drukke verkeer.

Buiten de grenzen van de markt speelt zich echter een heel ander tafereel af. Hier staan de niet-gereguleerde kraampjes waar illegale – kan voedsel illegaal zijn? – kruiden en aromatische meloenen worden verkocht. De verkopers ervan betalen geen stadsbelastingen en beschikken dus niet over de noodzakelijke vergunningen. Hun waren zijn uitgestald op de grond of worden verkocht vanuit de laadruimte van een bestelwagen. Een zwangere vrouw pakt fruit in en neemt de

overeengekomen som in ontvangst. Er zijn veel klanten, maar ze zijn gehaast en nemen nauwelijks de tijd voor een korte babbel met de verkopers. Enkele politieagenten houden een tijdje een man in de gaten die Marokkaanse munt verkoopt en zeggen hem daarna weg te wezen. De grootste drukte ontstaat net voor het middaguur. Het marktplein raakt overspoeld door een kakofonie van mensen en lawaai. Elke stand telt intussen verschillende verkopers. Terwijl sommige zich klaar houden bij de kassa's om af te rekenen, helpen anderen de klanten bij hun inkopen. Kratten worden tevoorschijn gehaald, de kraampjes worden opnieuw aangevuld, en een steeds hoger wordende, wankele berg dozen stapelt zich op achter de markt. Doordat er weinig parkeerplaatsen zijn, beginnen wagens de smalle straten te blokkeren. Bezoekers worden steeds doelgerichter. Ze weten wat ze willen en navigeren schijnbaar moeiteloos tussen de vele kraampjes, manden en rondhottende winkelkarretjes.

Tussen al deze hysterie ligt een café als een kleine oase van kalmte. Vierkante tafeltjes omgeven door stoelen staan opgesteld achter de standjes van de markt. Mensen koesteren er zich in het zonnetje of in de schaduw van de parasols en de platanen. De vaste klanten zijn gemakkelijk te herkennen: hun bestelling wordt opgediend zonder dat ze er nog naar hoeven te vragen. De ober brengt een kleine koffie met melk naar mijn tafel, net wanneer ik wil gaan zitten. Na drie maanden van intensief etnografisch veldwerk maakt de eigenaar van het café graag het grapje dat mijn bureau het lommerrijke derde tafeltje aan de rechterkant is...

Net wanneer de drukte op de markt zijn hoogtepunt bereikt, beginnen de verkopers op te kramen. Het is 13u30, het einde van de dag. Broden worden opnieuw verpakt in grote papieren zakken, die vervolgens in de bestelwagens worden gehesen. De overgebleven munt wordt in water gedompeld, de andere uitgestalde kruiden worden besprenkeld. De hitte heeft de groene blaadjes geen deugd gedaan. Ze kunnen deze verfrissing goed gebruiken alvorens ze weer in de bevochtigde jute worden gewikkeld. Een zweem van munt blijft in de lucht hangen. Lege

De oorspronkelijke locatie van de Marché du Plan Cabanes

dozen worden verzameld, volle kratten worden in plastic verpakt, op een winkelkarretje gestapeld en in de gezonde koelwagens geladen. De marktcrammers maken nog snel van de gelegenheid gebruik om voedsel voor zichzelf te bestellen. De meeste van hen doen hun inkopen hier op de markt. Alle producten worden verzameld in een mand, gewogen en ver onder de marktprijs verkocht voor een overeengekomen bedrag. Het loont om een insider te zijn.

Een geconstrueerde ontmoetingsplek

Achter deze verkoopsdrukte gaat nog een ander facet van het marktleven schuil. De Marché du Plan Cabanes is eveneens een ontmoetingsplek voor de Noord-Afrikaanse gemeenschap in Montpellier. Groepjes van voornamelijk oudere mannen, inkopen in de hand, ontmoeten elkaar op en rond de markt. Ze staan met z'n drieën of vieren rond de kraampjes en vullen de lokale soundscape met Berberse, Arabische of Turkse klanken. Deze ontmoetingen verlopen erg vloeiend, net als hun woordenwisselingen. Soms schudden bekenden elkaar gewoon de hand, andere ontmoetingen duren enkele minuten tot een half uur. Sommigen trekken zich terug in de omliggende cafés, anderen blijven gewoon rondhangen op de markt zelf, waar ze kennissen ontmoeten en met de verkopers praten. De groepjes verplaatsen zich voortdurend, en veranderen ononderbroken van samenstelling. Het is een komen en gaan van mensen.

De Place Salengro

Deelnemers aan deze choreografie vertrouwen op de regelmaat van het marktgebeuren en hun eigen systematisch gebruik van de site om dergelijke 'toevallige' ontmoetingen mogelijk te maken. Te weten dat een spontane conversatie overal op de loer ligt, is een zalige gedachte. Flarden van gesprekken vullen de ruimte: 'Dat is lang geleden, hoe is het daar nog in jouw buurt?' waarop een driftig handschudden volgt. Of, beter nog, 'Hoe gaat het met je, opa?' vraagt de ene oude man grijnzend aan de andere, voordat ze hun gesprek voortzetten in het Arabisch. Dergelijk gebruik van de Place Salengro is echter enkel mogelijk tijdens de markturen. Eenmaal de bijenkorf tot rust is gekomen en de markt is opgekraamd, worden deze ontmoetingen zeldzamer, opvallender of zelfs verdacht. Ze worden geïnterpreteerd als geleuter en hinderlijk rondhangen, wat bij wet is verboden.

Te weten dat een spontane conversatie overal op de loer ligt, is een zalige gedachte.

Het gebruik van de Place Salengro als ontmoetingsplek is des te opvallender omdat elke mogelijke vorm van infrastructuur hiertoe ontbreekt. Er zijn geen banken of andere zitplaatsen en geen toiletten. Enkel de omliggende cafés komen hieraan gedeeltelijk tegemoet. Toch slagen de vloeiende, dynamische groepjes van mensen erin het nietsvermoedende stedelijke meubilair te transformeren tot de hoognodige sociale infrastructuur. Zeer aantrekkelijk blijken de cementen paaltjes die de ingang van de markt begrenzen. Deze werden oorspronkelijk door de gemeente geplaatst om illegaal parkeren te verhinderen. Nu worden ze gebruikt als zitjes. Oudere mannen, maar soms ook jongeren, zoeken wankelend een plaatsje op deze paaltjes. Het gebrek aan faciliteiten houdt hen niet tegen om van dit plein een sociale ontmoetingsplek te maken.

Ontstaan van de Marché du Plan Cabanes

De Marché du Plan Cabanes ontstond in 1947 als het economische en sociale centrum van de Fabourg Figuerolles, een toenmalige wijk van agrarische arbeiders en landeigenaars. In die tijd trok de markt vooral tuinders, wijnhandelaars, kool- en houtverkopers en reizende kooplui aan. Met de opkomst van de supermarkten en grote winkelketens kwijnde de markt echter langzaam weg. Vele winkels gingen failliet en huizen kwamen leeg te staan. Consumptiepatronen veranderden, en tegelijkertijd veranderde ook de samenstelling van de bevolking in de wijk. Aangetrokken door de economische welvaart van de Gouden Jaren '60 en '70 migreerden grote groepen arbeiders uit de Maghreb, Spanje en Portugal naar Frankrijk. In de jaren '80 verschenen de eerste halal slaggers in de Figuerolles. Deze werden al snel gevolgd door cafés, kapperszaken, reisbureaus, kruidenierszaken en telefoon- en internetshops. De buurt onderging een grondige esthetische verandering. Gestileerde opschriften verschenen op uithangborden en wimpels, Marokkaanse faience kleurde de muren, en foto's, ornamenten en Arabisch schrift op de voorgevels toverden de restaurants om in exotische oases. Hierdoor werd de commerciële wijk van de Plan Cabanes, met de marktplaats als

kloppend hart, een tweede stadscentrum en een ware concurrent voor de bestaande kleinhandel in de overige centra van Montpellier. De Marché du Plan Cabanes was zelfs de meest winstgevendende voedingsmarkt van de hele stad.

De meeste klanten van de Plan Cabanes waren afkomstig uit de grote sociale woonwijken in het westen van de stad. Komende met de bus of met de auto combineerden zij vaak hun wekelijkse inkopen met een bezoek aan het sociale dienstencentrum verderop in de straat. Ook 's nachts ontstond er een – weliswaar illegale – markt. Vooral tijdens de Ramadan werden producten verkocht vanuit autokoffers en geïmproviseerde stalletjes. In navolging van het succes van de markt bloeide ook een private taxidienst die zich specialiseerde in het vervoeren van klanten en hun inkopen van en naar de flatgebouwen in de wijken La Paillade en Mosson. Zo vervulde het secundaire centrum rond de Plan Cabanes de behoeften van een heel specifiek cliënteel, en ontstond een gemeenschapsfunctie rondom een knooppunt van etnische handel.

Verhuis naar de Place Salengro

In 2005 verliet de Marché du Plan Cabanes haar oorspronkelijke locatie en streek een paar straten verder neer op de veel kleinere Place Salengro. De verhuis van de markt werd aanvankelijk aangekondigd als een tijdelijke maatregel zodat het verouderde plein van de Plan Cabanes gerenoveerd kon worden. De marktcraters verwachtten dan ook de terugkeer van de markt naar de Plan Cabanes eenmaal de werken daar voltooid waren.

Een aantal weken na de verhuis lieten de gemeentelijke ambtenaren echter uitschermen dat de tijdelijke verhuis wel eens permanent kon zijn. Tegenstanders van de Marché du Plan Cabanes ijverden voor een behoud van de markt op de kleinere Place Salengro door te suggereren dat de markt te chaotisch, onhygiënisch en illegaal was. Ze waren van mening dat de Place Salengro beter georganiseerd was, rustiger en beter geschikt als buurtmarkt – door plaatsgebrek was het aantal marktcraters noodgedwongen gehalveerd.

De verkopers en klanten zijn misnoegd over deze herlocatie die het hart van de Maghreb-gemeenschap heeft geraakt.

Ook de burgemeester van Montpellier bleek een voorstander te zijn van de Place Salengro omdat deze veel schaduwrijker was, wat het cliënteel ten goede zou komen. "Ik zou veel liever inkopen doen in de schaduw dan in de zon", opperde hij, ervan overtuigd dat dit ook de mening van de andere bezoekers was. Het gemeentebestuur leek maar niet tot een besluit te kunnen komen. Eerst berichtte ze over de permanente verhuis naar de Place Salengro, dan weer leek deze beslissing onder druk ingetrokken te worden en zou de markt terugkeren. Na maandenlange discussies werd in november 2006 uiteindelijk besloten om de markt definitief op de Place Salengro te vestigen. De marktcraters reageerden ontzet en richtten een organisatie op om, in hun

woorden, te vechten tegen deze vorm van discriminatie. "We geloofden hen", reageert een verkoper, kwaad omwille van de gang van zaken en hun vergeefs vertrouwen in de gemeentepolitiek.

Verbetering of verdrukking

Het gevoel van bedrogen te zijn, blijkt duidelijk uit de visie van de marktkramers en klanten op de feiten. In deze perceptie schuilt een andere logica achter de herlocalisatie van de markt, die zij veeleer als een verdrukkingsmiddel beschouwen.

"Het gemeentebestuur wou op de eerste plaats een concentratie van de Noord-Afrikanen in de wijk vermijden", zo vertelt een marktkramer mij.

"Ze hebben de markt opzettelijk uiteengerukt", beweert een andere verkoper. We staan naast zijn kraam. "De burgemeester en de marktgebruikers konden het gewoon niet met elkaar vinden. "Hij gaat verder, zijn hoofd schuddend: "Nu ja, goed, het kon er wel eens luid aan toe gaan en er stonden inderdaad wel een paar ongereguleerde kraampjes op de Plan Cabanes". Hij komt van achter zijn kraam vandaan en fluistert: "De burgemeester heeft een probleem met de markt omdat er te veel Arabieren zijn. Die argumenten over schaduw en hygiëne is maar gepalaver. De nieuwe marktplaats hier op de Place Salengro heeft immers ook geen stromend water, elektriciteitsvoorziening of toiletten." De man legt uit dat het marktbestuur een petitie in de buurt had laten rondgaan en zo honderden handtekeningen had weten te verzamelen voor een terugkeer naar de Plan Cabanes. Hierin stelde het marktbestuur onder meer voor om uniforme parasollen aan te schaffen, tafellakens te gebruiken, en ervoor te zorgen dat hun kramen allemaal hetzelfde uitzicht zouden krijgen. De petitie werd persoonlijk op het gemeentehuis afgegeven, waar ze vervolgens een stille dood is gestorven. "De burgemeester heeft zelfs niet eens de moeite gedaan om te antwoorden", besluit de verkoper, "precies of we gewoon niet bestaan". Hij gaat terug achter zijn kraam staan en bedient de volgende klant. Er is veel veranderd sinds de verhuis. "We overleven het wel, maar het is niet meer hetzelfde als voorheen", legt een andere verkoper uit. "De vaste klanten komen nog steeds", gaat hij verder, "maar sinds de verhuis hebben we veel gelegenheden verloren. Mensen die even langskomen terwijl ze naar de stad gaan, vormden een goede bron van inkomsten". Bovendien is de nieuwe marktplaats minder toegankelijk. Een klant legt uit dat de markt op de Plan Cabanes beter bereikbaar was, onder meer doordat er vlakbij een bushalte was. Ook al is de nieuwe locatie slechts enkele blokken verder, het is lastig om met een lading groenten door de nauwe straatjes te zeulen. En door het gebrek aan parkeergelegenheid zal dit in de winter enkel maar erger worden. De frustratie dringt door in het dagelijkse marktrumoe. De verkopers en klanten zijn duidelijk misnoegd over deze herlocatie die het hart van de Maghreb-gemeenschap heeft geraakt. De marktkramers geven hun verlies toe, maar zijn gefrustreerd omdat ze de controle over de situatie kwijt zijn. Sommigen zijn heel onzeker over hun toekomst.

Bestemmingsverandering

Een jaar na de voltooiing van dit veldwerk, is één van de oudste marktkramers vervroegd op pensioen gegaan. "Ze proberen ons gewoon van de baan te vegen door hun verhuisbewegingen", zegt een verkoper

botweg, "we gaan stilletjes sterven, deze markt is toch gedoemd om opgedoekt te worden."

Andere verkopers die aan een tafeltje naast mij zitten, zien ook de gevolgen voor de oorspronkelijke wijk: "De buurt van Figuerolles was levendig, actief en dynamisch. Door de verhuis is deze levendigheid verloren gegaan. De markt vormde het centrum van de buurt. Het is als de koningin uit een bijenkorf halen. Alles valt uiteen. De gemeenschap is geraakt."

In juli 2007 onthulde het stadsbestuur van Montpellier haar plannen voor het recent gerenoveerde maar nog steeds verlaten plein van de Plan Cabanes. Er zouden drie nieuwe markten komen: een bloemenmarkt, een antiek- en boekenmarkt en een markt met ambachtelijk aardewerk. Het is duidelijk dat het stadsbestuur hiermee een nieuwe bestemming en betekenis wil geven aan het plein, met meer ruimte voor duurdere, Franse kwaliteitsproducten voor een ander – rijker – publiek, maar met minder ruimte tussen de vele stalletjes voor sociale contacten. De kans dat de Plan Cabanes met deze nieuwe bestemming dezelfde drukbezochte en dynamische plek wordt als voorheen, is klein. Bovendien, zoals een omstaander zich luidop afvraagt "wie gaat in hemelsnaam dat antiek kopen?"

Roza Tchoukaleyska (ggp08rt@sheffield.ac.uk) is doctoraatsstudente aan de universiteit van Sheffield (UK) waar ze etnografisch onderzoek doet naar de relatie tussen voedselconsumptie, etnische identiteit, en burgerschap in Frankrijk.

Literatuurselectie

Descombes-Vailhe, J.-P. (1995) Emergence des 'faits de frontières culturelles' autour d'un espace communautaire maghrébin: le quartier du Plan Cabanes à Montpellier. Frans Ministerie van Cultuur.

Faure, P. (1998) Un quartier de Montpellier – Plan Cabanes. Paris: Editions L'harmattan.

Jackson, P., Lowe, M., Miller, D. & F. Mort (eds.) (2000) Cultures of Consumption: Economies, Practices, Spaces. New York: Berg.

Marchandise, S. (2007) Circulations Migratoires et Territorialisation: Exemple du quartier Figuerolles-Gambetta de Montpellier. Université Montpellier III: Ongepubliceerde MA thesis.

Prat, A. (1994) Le Plan Cabanes. Montpellier: Université Paul-Valéry.